

ПРОФІЛАКТИКА ГРУПОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ОСІБ МОЛОДІЖНОГО ВІКУ

С.Ф. Денисов

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету*

Постановка проблеми. Криміналізація поведінки молоді в Україні супроводжується нарощуванням масштабів групової злочинності, особливо з екстремістськими та націоналістичними проявами. Наслідком цього є зростання насильницьких злочинів, хуліганства, протиправних дій, що пов'язані з вандалізмом та злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку. Одночасно не зменшується кількість злочинів корисливої та корисливо-насильницької спрямованості. Як наслідок, відмічається частіше об'єднання молоді у своєрідні групи задля спільної асоціальної діяльності, проведення дозвілля, задоволення своїх негативних інтересів та для полегшення вчинення злочинів.

Отже, проблема профілактики групової злочинності осіб молодіжного віку потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою профілактики групової злочинності осіб молодіжного віку займалися такі вчені, як: В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.Г. Кальман та інші. Проте багато питань з цього напрямку в кримінології, ще потребує вивчення.

Зокрема, мають бути вирішені наступні завдання: виявити протиріччя між існуючими в літературі з кримінології уявленнями про описові характеристики профілів представників молодіжних злочинних мікрогруп та відсутністю системно-логічного пояснення механізмів активації злочинної поведінки в цих мікрогрупах; дослідити особливості криміногенної детермінації злочинів, що вчинюються неформальними молодіжними групами; провести аналіз особистості особи молодіжного віку, яка вчинює злочинні діяння у групі; на основі вищезазначеного аналізу окреслити коло профілактичних заходів щодо запобігання молодіжній злочинності.

Метою цієї статті є висвітлення кримінологічної характеристики осіб молодого віку, засуджених за групові злочини та теоретичне і практичне обґрунтування питань профілактики групової молодіжної злочинності.

Основні результати дослідження. У кримінології доволі детально вивчалися пов'язані між собою руйнівні та творчі інтенції молодіжного віку. Ми приєднуємось та підтримуємо думки В.В. Голіни, І.М. Даньшина, О.Г. Кальмана, які зазначали, що характеристика злочинності осіб молодіжного віку має свої особливості. Суттєво значущими показниками можна вважати ступінь зрілості та засвоєння правил поведінки, що змінюються відповідно до віку [1, с. 143]. Як зазначають науковці, що співпадає з результатами нашого дослідження, динаміка злочинності осіб молодіжного віку в цілому має тенденцію до збільшення. Зокрема, нами встановлено, що спостерігається зростання тяжких насильницьких зло-

чинів: якщо зростання умисних вбивств у 1995 р. склало 2,4%, у 2000 р. – 6,3%, у 2008 р. – 7,6%; зростання відсотка тяжких тілесних ушкоджень у 1995 р. склало 3,1%, у 2000 р. – 7,9%, у 2008 р. – 9,8%. Засудження за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи є стабільно високими і їх питома вага щороку складає більш ніж 65%. Що стосується вчинених крадіжок, грабежів, розбійних нападів, злочинів проти громадського порядку, то зростання цих видів злочинів, вчинених молоддю, є також стабільно високим. Так, у порівнянні з 1998 р. у 2008 р. відсоток зростання: крадіжки 6,1%, грабежі – 5,7%, розбої – 6,5%. Питома вага молодих осіб, які засуджені за злочини проти громадського порядку щороку складає близько 70%.

Такі дані підтверджуються статистичними показниками про кількість засуджених. Так, у 2001-2008 рр. питома вага кримінально активної частини молоді, а саме у віці від 18 до 30 років, засуджених за окремі види злочинів є такою:

- за злочини проти життя та здоров'я особи: 2001 р. – 41,0%; 2002 р. – 41,2%; 2003 р. – 43,8%; 2004 р. – 42,9; 2005 р. – 43,1%; 2006 р. – 44,1%; 2007 р. – 45,4%; 2008 р. – 45,4%;

- за злочини проти волі, честі та гідності особи: 2001 р. – 42,9%; 2002 р. – 40,0%; 2003 р. – 44,0%; 2004 р. – 49,2; 2005 р. – 43,7%; 2006 р. – 49,1%; 2007 р. – 49,5%; 2008 р. – 56,0%;

- за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (один з найвищих показників): 2001 р. – 63,6%; 2002 р. – 68,5%; 2003 р. – 67,9%; 2004 р. – 64,5; 2005 р. – 66,6%; 2006 р. – 65,3%; 2007 р. – 65,5%; 2008 р. – 65,1%;

- за злочини проти власності (один з найвищих показників): 2001 р. – 63,0%; 2002 р. – 64,3%; 2003 р. – 64,9%; 2004 р. – 65,4; 2005 р. – 68,6%; 2006 р. – 70,3%; 2007 р. – 70,8%; 2008 р. – 69,3%;

- за злочини проти громадського порядку та моральності (найвищий показник): 2001 р. – 67,7%; 2002 р. – 69,6%; 2003 р. – 70,4%; 2004 р. – 70,9; 2005 р. – 71,0%; 2006 р. – 70,4%; 2007 р. – 70,8%; 2008 р. – 69,6% [2, с. 226-227].

Стабільне поступове зростання корисливих та корисливо-насильницьких злочинів ми пояснюємо з тим, що загалом у системі вчинених злочинів саме ці види та злочини, пов'язані з наркотиками, є найбільш характерними для осіб молодіжного віку. Щодо збільшення злочинів насильницької спрямованості ми пов'язуємо це з посиленням агресії та жорстокості у молодіжному середовищі, а також загальною асоціальною направленістю поведінки молоді, зокрема її маргінальним орієнтуванням.

У багатьох кримінологічних роботах розглядаються морально-правові деформації, що є одним з головних чинників асоціальної поведінки. Ці деформації зазвичай не пов'язані власне із психологічними збоями стратегій цінностей та мотиваційної сфери, а пояснюються соціальними причинами. Як наслідок, констатується певна неминучість групової злочинності, яка консолідується в особливій мірі в місцях позбавлення волі.

Особи молодого віку недостатньо імунізовані по відношенню до кримінальних впливів; більше того, йдеться про відповідну схильність до використання мікрогруп в якості своєрідного стимулятора злочинної активності. Саме в груповому середовищі відбувається деперсоналізація, яка призводить до зниження особистої відповідальності. З іншого боку, існує набір чинників, що по-

требує свого визначення в плані посилення толерантності молоді до впливу злочинної мікрогрупи. Ці чинники можуть належати до мікро-, макро- або мезосередовищного рівнів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної наукової проблеми показує, що значний внесок у розробку проблеми було здійснено Ю. Антоняном, М. Бабаєвим, А. Благою, І. Васильківською, Я. Гілінським, В. Голіною, І. Даньшиним, М. Крутером, В. Меркуловою, Г. Міньковським, В. Пирожковим, М. Ковальовим, Н. Пісоцькою, М. Стрюк, І. Туркевич, А. Тузовим, В. Шакуном, Н. Яницькою та іншими авторами-дослідниками, які присвятили свої статті та монографії дослідженню феноменів молодіжної злочинності, у тому числі групової.

Ідеї, сформульовані цими авторами, можуть бути зведені до наступного:

1. Дефекти у вихованні, зумовлені структурою неповної сім'ї сприяють зростанню піддатливості особи до групового тиску та загального рівня конформності, що з більшою імовірністю призводить до вибору злочинної поведінки під впливом мікрогрупи однолітків.

2. З суб'єктивної сторони, групові злочини молоді характеризуються імпульсивністю вчинення та слабким вираженням свідомої злочинної мотивації. Більше того, в переважній кількості випадків сам вчинок часто не визначається суб'єктами вчинення як злочин у серйозному розумінні цього слова, скоріше як гра, імітація або проступок.

3. За гендерними параметрами особи, яка вчинила злочин, існує виражена залежність між статтю і кількістю кримінальних злочинів: чоловіки виявляються більш девіантофільними і схильними до вчинення групових злочинів у порівнянні з жінками. Це знаходить своє природне пояснення в схильності чоловіків до ризику, менш вираженому індивідуалізмі (за оціночними шкалами «індивідуалізм-колективізм» юнаки виявляють вищу схильність до колективізму у порівнянні з жінками, що зумовлює їх схильність до вчинення групових злочинів).

4. За орієнтацією на референтну групу молоді люди з неповних сімей, а також з криміногенних сімей, сімей, де батьки є алкоголіками, наркоманами та колишніми злочинцями, в найбільшій мірі схильні до вчинення групових злочинів.

5. Існує пряма залежність між рівнем успішності навчання та схильності до продуктивної праці і схильністю до вчинення молоддю групових злочинів. Молоді люди, які ототожнюють себе із позитивною референтною групою, рідше вчинюють групові злочини у порівнянні з молодиками, приналежними до злочинно-асоціальних референтних груп.

Проведене нами дослідження показало, що більшість злочинів у групах були вчинені молодими людьми чоловічої статі. Їх питома вага серед усіх вивчених нами осіб молодого віку, засуджених за вчинення злочинів у групі, склала – 86%. Перевага злочинців чоловічої статі багато в чому пов'язана з їх особистісними рисами. Зазначимо, що вони більш завзяті, самостійні й активні в порівнянні з дівчатами. Юнаки в більшій мірі віддають перевагу спілкуванню з однолітками, спільні розваги в громадських місцях і т.п. Для них більш характерне прагнення до дорослих, котре нерідко орієнтовано на «присвоєння» чисто зовнішніх атрибутів дорослих чоловіків, певних зразків поведінки (паління, вживання спиртних напоїв, нецензурна лайка тощо). Разом з тим необхідно

відзначити, що питома вага дівчат, серед засуджених, які вчинили злочини в групі, у нашому дослідженні значно вище, ніж за результатами досліджень, проведених іншими авторами [3, с. 5]. Такий стан ми пов'язуємо, перш за все, з тим, що відбувається певна переорієнтація жіночої поведінки загалом і жіночої злочинності, зокрема. Жінки стають більш агресивнішими, сексуально розкутими, а у деяких випадках розбещеними, їх поведінка відрізняється підвищеним ступенем жорсткості та зухвалості. З прикрістю слід відмітити, що у порівнянні з чоловіками дівчата не поступаються їм у застосуванні ненормативної лексики, вживанні спиртних напоїв та палінні.

Вік засуджених є важливим показником кримінологічної характеристики молоді особистості. У цьому плані звертає на себе увагу та обставина, що питома вага підлітків чотирнадцятилітнього віку, засуджених за вчинення злочинів у групі, за показниками судової статистики не перевищувала 12,0%, п'ятнадцятирічних – 18%, а молоді від 18 до 30 років – більш ніж 80% [4].

Проведений аналіз показав, що і підлітки, у переважній більшості випадків, вчиняють злочини в групі. Але серед кримінально активної частини молоді цей показник найвищий, більш ніж 80%. Тому можна говорити про закономірність, яка полягає в тому, що підлітки молодшої вікової групи, а потім і старших вікових груп (від 18 до 25 рр. та від 26 до 30 рр.), вчинюють злочини, як правило, у складі групи. Так, найбільша кількість злочинів серед загальної кількості вчинюється особами у віці 16-29 років. Дана теза підкреслює те, що вторинна мікрогрупа, хай навіть і злочинно-асоціальної спрямованості, виступає для кримінально активної частини молоді в більшій мірі референтним середовищем, ніж сім'я.

Характеристика віку засуджених за вчинення групових злочинів буде неповною, якщо не враховувати низку особливостей, властивих особам жіночої статі. Так, якщо до осіб чоловічої статі в основному можна застосувати ті дані, про які мова йшла вище, то для молодих жінок характерною є найвища кримінальна активність. Найбільшу кількість злочинів жінки вчинюють у віці від 16 до 25 років, питома вага яких серед усіх засуджених жіночої статі, що вчинені в групах, складала майже 50,0%. Переважна більшість засуджених за групові злочини дівчат (майже 95,0%) вчинили свої злочини в складі «змішаних» груп (тобто разом з особами чоловічої статі). Їх реальний «внесок» у групову молодіжну злочинність можна вважати і значно більшим, що у певній мірі підтверджується результатами аналізу функцій, які вони виконують у групах. Головна з цих функцій – підтримка внутрішньої рівноваги в групі, забезпечення життєдіяльності групи.

Серед вивчених нами засуджених за вчинення злочинів у групі 36,4% були учнями загальноосвітніх навчальних закладів (школи, ліцеї, гімназії і т.п.). Настільки велика представленість серед засуджених школярів, обумовлена, на наш погляд, не стільки окремими недоліками в організації виховної роботи в окремій школі, на що часто вказують багато дослідників, як недосконалістю системи шкільного виховання в цілому. Сьогодні підлітку нецікаво в школі, що не дає можливості для розкриття індивідуальності, стримує його активність, нівелює всіх, а в кінцевому рахунку «виштовхує» багатьох за її стіни. Не випадково, що питома вага осіб у віці 17-25 років (вчорашні школярі) серед засуджених, які вчинили злочини в групі, теж є доволі великою – 31,7%.

Значну питому вагу займають особи, які на момент вчинення злочину не працювали і не навчалися – 10,9%. Такі особи не могли працевлаштуватися, що мотивувалося, в основному, відсутністю робочих місць на діючих підприємствах та іншими причинами.

Відзначимо, що більше половини засуджених, а саме 48,0% або працювали, або були студентами вищих навчальних закладів. Характерно, що більшість засуджених з числа тих, які навчалися, на момент вчинення злочину негативно характеризувалися за місцем навчання. Більше половини з досліджених молодих людей (60,6%) характеризувалися за місцем роботи негативно.

Настільки однозначні висновки, висловлені представниками адміністрації навчальних закладів, підприємств були обумовлені головним чином, поганою успішністю і частими пропусками навчальних занять у школах, середніх спеціальних навчальних закладах, а також порушеннями дисципліни в навчальних закладах і порушеннями правил внутрішнього трудового розпорядку підприємств, де працювали молоді люди. В той же час, особи, які на момент вчинення злочину працювали, характеризувалися за місцем роботи трохи краще своїх однолітків з числа учнів. Так, позитивні характеристики з місця роботи були в 60% цієї категорії. Однак не слід перебільшувати значення цих характеристик, оскільки переважна більшість осіб працювали нетривалий час і були зайняті, як правило, на низькокваліфікованих роботах, що не вимагали від осіб прояву навіть простої ретельності. А самі характеристики склалися за принципом: відсутність порушення трудової дисципліни – виходить, усе нормально. Більшість працюючих не цікавили питання, пов'язані з проведенням молодими людьми вільного часу, в тому числі чи займалися вони громадською роботою на підприємстві.

Освітній рівень молодих людей, засуджених за вчинення злочинів у групі, деякою мірою може свідчити про інтелектуальний потенціал цих осіб, що вкрай важливо враховувати при здійсненні заходів запобігання злочинності. Однак, численними дослідженнями встановлено відносно невисокий освітній рівень молодих людей, які вчинили злочини [5, с. 9]. Ця закономірність є характерною і для нашого дослідження. Ми вважаємо загрозовим той факт, що близько 50% засуджених осіб молодіжного віку не мають повної загальної освіти, з них до 20% отримали лише начальну освіту. Якщо порівняти ці показники з 60-ми – 80-ми роками ХХ ст., то осіб, які мали начальну освіту, було лише 1,4%, а не мали повної загальної освіти лише 18% [6, с. 56].

З огляду на значну роль родини у формуванні особистості, ми надаємо великого значення вивченню особливостей сімейного виховання осіб, які вчинили злочини. Не розкриваючи змісту відносин, що мали місце в родині, у яких виховувалися молоді люди, ми зупинимося лише на деяких показниках. Так, половина вивчених злочинців проживали на момент вчинення злочинів у родині, де були обоє батьки, тобто мати і батько. Тільки з матір'ю проживали 23,4%; тільки з батьком – 2,7%; з батьком і мачухою – 1,2%; з матір'ю і вітчимою – близько 1,0%. Відзначимо, що серед злочинців, які проживали на момент вчинення злочину поза родиною (усього таких було 12,6%) – на приватній квартирі, у гуртожитку тощо, більше половини (58%) склали особи, які раніше виховувалися не в повних родині, як правило, з однією матір'ю. Ці дані в основному збігаються з відповідними показниками, опублікованими в кримінологічній літе-

ратурі [7, с. 8]. Якщо в минулому велика питома вага молодих осіб, котрі виховувалися в родині, де була тільки мати, пояснювалася загибеллю багатьох батьків на війні [8, с. 16], то на даний час молодь росте і виховується без батька, як правило, у випадках, коли родина розпалася або дитина народилася поза шлюбом. Не викликає сумнівів, і в цьому кримінологи однакові, що виховання в неповній родині є для одного батька більш складним і важким, чим для обох. Це особливо очевидно в останні роки, коли процес виховання дітей стає все більш тривалим і складним. Тому дуже важливими представляються заходи суспільства, держави, що були б спрямовані на зміцнення родини, тобто створення умов усередині родини розглядалося б одним із найважливіших факторів суспільного розвитку. Також, не викликає сумнівів і те, що виховання в неповній родині є чинником, що нерідко негативно впливає на нормальний процес соціалізації молодої особи. Як справедливо відзначають кримінологи, зокрема: А.П. Закалюк, О.Б. Сахаров та А.Г. Харчев, відхід батька (у будь-якому випадку) – серйозний удар по почуттю справедливості людини, що формується. Він викликає глибоку образу, недовіру до людей, переконання, що кожен думає тільки про себе. Крім того, виховання в неповній родині є утрудненим у силу об'єктивних факторів, серед яких дослідники відзначають і подовження періоду, протягом якого проходить процес дорослішання, і ускладнення самого процесу виховання, обумовленого ускладненням громадського життя тощо [9, с. 294]. У подальшому, сформовані певним середовищем індивідуальні особливості у взаємодії з конкретною життєвою ситуацією і детермінують вибір варіанту поведінки: правомірної або протиправної, вибір її мети і засобів. Розуміння та врахування цих обставин у протидії злочинності, як слушно зазначають видатні кримінологи України, зокрема, І.М. Даньшин та А.П. Закалюк, дозволяє максимально обґрунтувати і оцінити стан і тенденції молодіжної злочинності, її можливих резервів, а також підвищити відповідні напрямки профілактичної діяльності. Адже виявлення особистісних механізмів, що обумовлюють злочинну поведінку молоді, і забезпечення запобіжного впливу в період їх формування, впливу, що припиняє реалізацію, усуває подальше їх існування, розглядається багатьма вченими як один із перспективних підходів до протидії злочинності молоді [10, с. 31]. Ми також підтримуємо їхню позицію про те, що необхідно перенести центр ваги досліджень з кількісної сторони (родина повна, неповна) на змістовну сторону відносин у родині: особливості моральної атмосфери і педагогічної позиції батьків злочинців.

Результати досліджень показали, що в більшості вивчених нами справ молодих злочинців, які проживали в родині, де були конфліктні відносини з батьками (цей показник перевищив 70,0%). В основі таких відносин була не тільки поведінка молодої людини (неуспішність у навчальному закладі або на роботі, порушення дисципліни, ненадання допомоги у веденні домашнього господарства), але і поведінка батьків. На думку половини серед опитаних нами, батьки не приділяли їм належної уваги в силу зайнятості на виробництві і по господарству. Майже кожен п'ятий проживав у родині, де батьки (або один з них) зловживали спиртними напоями, близько 18,0% у родині, у яких конфліктні відносини, що мали місце, між батьками нерідко переростали в грубі сварки, бійки. Частина майбутніх молодих злочинців проживала в родині, в яких були особи раніше засуджені (двоє або один з батьків).

Більш половини молодих осіб у віці до 30 років проживали в родинях, у яких крім них були ще діти (56,2%). У переважній більшості в цих родинях було двоє дітей. Цікавим є той факт, що багатодітні родини, на відміну від усталеної думки суспільства, не провокують злочинну поведінку молоді. Так, питома вага злочинців, що виховувалися в багатодітних родинях, була незначною – близько 2,0%. У той же час досить великою є питома вага родин, у яких підлітки були єдиними дітьми, які вчинили злочини.

Освітній рівень батьків у визначеній мірі дає можливість судити про виховний потенціал родини. У цьому зв'язку відзначимо, що за наявними даними, серед матерів осіб, засуджених за вчинення групових злочинів, майже половина (49,7%) мали повну середню освіту. Середню професійну освіту мали 14,1% матерів. Вищу освіту мали близько 4,0% матерів. Інші матері мали освіту в обсязі неповної середньої школи. Освітній рівень батьків, за нашими даними, виявився трохи вище, ніж матерів. Головним чином, за рахунок збільшення питомої ваги осіб, які мали повну загальну освіту. В цілому, ці дані практично не відрізняються від даних, що характеризують освітній рівень матерів у батьків у родинях, в яких діти не вчинювали злочини. Знання освітнього рівня батьків є важливим ще і тому, що, як показують дані спеціальних досліджень, освітній рівень батьків багато в чому корелює з успішністю навчання в школі їх дітей. Таким чином можна відзначити, що в цілому виховний потенціал родини міг би вважатися достатнім, проте постійна зайнятість батьків та самовідсторонення їх від виховної діяльності спровокували злочинну поведінку молодої особи.

Матеріальне становище більшості вивчених осіб молодіжного віку можна оцінити як задовільне. Лише близько 20,0% з числа опитаних визнали, що вони терпіли явні матеріальні утруднення.

Важливе значення при характеристиці особистості молодої особи, засуджених за вчинення групових злочинів, мають дані, що розкривають проведення ними вільного часу. Сфера дозвілля правопорушників та злочинців не випадково привертає увагу кримінологів. Саме тут відбувається найбільш інтенсивне формування антигромадських властивостей особистості, їх реалізація в протиправній поведінці. Відмінною рисою проведення вільного часу більшості вивчених нами осіб, було його проведення в дружніх двірських компаніях в умовах, як правило, що виключають діючий соціальний контроль.

Разом з друзями вони відвідували кафе та ігroteки (на це вказали 25,0% з числа опитаних нами злочинців); відеотеки (майже 20,0%). У відеотеках перевага віддавалася перегляду фільмів, що пропагують культ сили, із задоволенням, за їхніми словами, дивилися молоді люди еротичні (порно) фільми і фільми жахів. Кожен третій молодий юнак і кожна четверта дівчина разом із друзями відвідували дискотеку. Разом з тим майже 40,0% опитаних через нестачу вільних коштів віддавали явну перевагу проведенню часу на вулиці, де разом із друзями «розважались», «пили пиво та інші напої», «іноді грали в карти» тощо. Причому серед друзів було чимало осіб, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності (32,0%). Кожен четвертий з числа друзів, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності, відбував покарання в місцях позбавлення волі, до інших застосовувалися кримінально-правові заходи, не пов'язані з позбавленням волі. Значна частина з числа друзів перебувала на обліку в органах внутрішніх справ

(майже 36%). Зазначимо, що серед друзів було чимало осіб старше 35 років, майже 16%. Зрозуміло, що саме вони показували приклад злочинного життя: навчали «злочинським» та «тюремним» основам, як «займати рівноправне положення в компанії», «допомагати один одному» тощо. Разом з тим, частина осіб відзначала своє залежне становище в групах, близько 12,0%. Лідерами в таких групах вважали себе тільки приблизно 5,0%, а в інших випадках лідерами виступали особи у віці 29-30 років.

Морально-психологічна характеристика засуджених, які вчинили групові злочини, містить у собі вікові особливості юнацького віку, властиві всім особам у цьому періоді. Характер цих особливостей багато в чому визначається сформованими в них потребами, інтересами, вмінь будувати свої відносини з членами групи, що досить часто знаходить своє відображення в мотивації злочинної поведінки.

З усіх засуджених за вчинення групових злочинів займалися в різних гуртках, секціях близько 14%. В основному, це особи, які виявляли інтерес до спорту. Серед видів спорту, яким віддавали перевагу молоді люди, на першому місці знаходяться силові види: бокс, атлетизм, важка атлетика, боротьба; потім – технічні види і далі – спортивні ігри: футбол, хокей, баскетбол тощо. Відзначимо, що осіб жіночої статі, які цікавилися або займалися спортом, зафіксовано не було. І взагалі, серед дівчат питома вага осіб, які на момент вчинення злочину відвідували гуртки, секції склав тільки близько 2%.

Велика кількість засуджених за вчинення групових злочинів (майже 2/3), за їхніми словами, «не любили» і «не хотіли» читати книги, – це свідчить не тільки про вкрай низький ступінь залучення їх до художньої літератури, про відсутність потреби в ній, але і про низький культурний і моральний рівень більшості вивчених нами осіб. Лише деякі з молодих людей переглядали телепередачі, але віддавали перевагу не інформаційним програмам, зокрема, «Подробностям», «Новинам», програмам, що розповідають про господарське, політичне життя країни тощо, а зосереджували увагу на дозвільних програмах.

Наведені вище дані дозволяють говорити про сформовані потреби молоді в організації свого вільного часу, серед яких одне з провідних місць зайняла потреба у вільному проведенні часу в колі однолітків або старших за віком осіб. Коливання віку якраз і відбувається в діапазоні групи, яку ми розглядаємо, а саме у кримінально активної частини молоді від 18-30 років.

На нашу думку, поряд із загальними заходами профілактичного характеру, необхідно зосередити увагу на груповій та індивідуальній профілактичній роботі. Адже саме відсутність соціально корисних занять у процесі спільного проведення дозвілля, вузькість позитивних інтересів, поряд з конфліктними відносинами з навколишнім середовищем в основних сферах діяльності, багато в чому сприяє формуванню особливих міжособистісних відносин між членами антигромадських груп молоді. Така «виділеність» відносин виявлялася особливо помітно в процесі спілкування молоді між собою («брудна», засмічена мова, особливий сленг, властиві саме даній спільності тощо), у відносинах з оточуючими (прояви брутальності, цинізму), у відношенні до результатів праці інших людей (неповага, що іноді виявлялася в актах групового вандалізму).

Профілактичні заходи у своїй більшості повинні бути спрямовані на припинення антигромадської діяльності молоді людини, у тому числі запобігання

вчиненню повторних злочинів. Адже звертає на себе увагу та обставина, що значна частина засуджених за вчинення злочинів у групі раніше притягалися до кримінальної відповідальності. Більш того, практично всі вони і перший злочин вчинили в групі. Вид, характер вчинених злочинів, вказують не тільки на підвищену суспільну небезпеку вчинених злочинів, а й на суспільну небезпечність особистості злочинця: сформованості негативних властивостей і якостей особистості, їхні зв'язки і прояви, мотивацію злочинної поведінки тощо. Окремо слід сказати про мотивацію вчинення злочинів. По-перше, дані нашого дослідження показують, що майже 85,0% вчинили злочини по мотивах, пов'язаних з їх приналежністю до групи. У вчиненні таких злочинів як крадіжки, грабежі, розбої, зґвалтування, хуліганство поряд з характерними для таких злочинів мотивами (користь, хуліганські спонукання, помста, задоволення статевої пристрасті тощо) були мотиви й інші. Наприклад, крадіжки в ряді випадків відбувалися з мотивів, пов'язаних з необхідністю забезпечення «нормальних» умов життєдіяльності групи (забезпечували учасників групи продуктами харчування, спиртними напоями тощо); хуліганські дії – наприклад, з мотивів «захисту своєї території», помсти ворожій групі; зґвалтування – у зв'язку з оголошенням групою «місяця любові» тощо. Це ще раз дає підстави зосередити профілактичну діяльність саме на групових та індивідуальних заходах.

Висновок: 1) родові характеристики особистості досліджених злочинців з числа кримінально активної частини молоді практично нічим не відрізняються від наявних у кримінологічній літературі характеристик особистості злочинця як такого;

2) у злочинах, які вчинювали молоді особи в групах досить чітко виявляються вікові особливості. По-перше, вони виявляються на основі загострено-гіпертрофованого переживання «я-особистості», причому в останньому випадку, найчастіше, у процесі взаємодії з іншими суб'єктами. По-друге, фіксуються мотиви, пов'язані з підлітковим перехідним періодом, що включають в себе зв'язок із життям у родині. По-третє, у злочинах, вчинених молодими людьми, виявляються мотиви, що впливають з їхньої залежності від осіб старших за віком;

3) процеси деформації моральної і правової свідомості молоді, як показує наше дослідження, протікали неоднаково в різних групах і були обумовлені багато в чому конкретним типом злочинної групи, до якої входили особи віком від 18 до 30 років;

4) в основу запобіжної діяльності поряд із загальними профілактичними заходами, повинно бути покладено проведення низки групових та індивідуальних профілактичних заходів, що сприятиме ефективній корекції різних форм антисоціальної поведінки молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія. Особлива частина : навч. посібник для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман / За заг. ред. І.М. Даньшина. – Х. : Право, 1999. – 232 с.

2. Україна у цифрах у 2008 році. – К. : Державний комітет статистики України, 2009. – С. 226-228.

3. *Стрюк М.В.* Кримінологічна характеристика жіночої злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / НАВСУ. – К., 2001. – 18 с.

4. *Ковалев М.И.* Исследования общеобразовательного уравня преступников // СтиП. – 1988. – № 2. – С. 90-108.

5. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в I півріччі 2003 р. за даними судової статистики // Вісн. Верхов. Суду України. – 2003. – № 5. – С. 30-32.

6. Правонарушение несовершеннолетних и их предупреждение. – Казань : Изд-во Казан. гос. ун-та, 1983. – 203 с.

7. Васильківська І.П. Кримінологічні аспекти сімейного виховання : автореф. дис. ...канд. юрид. наук/ ППД. К., 2001. 19 с.

8. Грабовская Н.П. Уголовно-правовая борьба с преступлениями несовершеннолетних в СССР. – Л. : Наука, 1961. – 344 с.

9. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. – М. : Политиздат, 1979. – 507 с.

10. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. К. : Ін Юре, 2007. – 712 с.

Денисов С.Ф. Профілактика групової злочинності осіб молодіжного віку

У статті висвітлено кримінологічна характеристика кримінально активної частини молоді віком від 18 до 30 років, а саме: засуджених за групові злочини та розкриттю деформації їх моральної і правової свідомості. Обґрунтовується необхідність проведення поряд із загальними профілактичними заходами, низки групових та індивідуальних профілактичних заходів, що стриятиме ефективній корекції різних форм антисоціальної поведінки молоді.

Ключові слова: *молодь, групова злочинність, кримінологічна характеристика, профілактичні заходи.*

Денисов С.Ф. Профілактика груповых преступлений молодежи

В статье раскрывается криминологическая характеристика криминально активной части молодежи в возрасте от 18 до 30 лет, а именно: осужденных за совершение групповых преступлений, а также раскрываются деформации их нравственно-правового сознания. Обосновывается необходимость проведения не только общих профилактических, но и в большей степени групповых и индивидуальных мероприятий, которые послужат эффективной коррекции различных форм антисоциального поведения молодежи.

Ключевые слова: *молодежь, групповая преступность, криминологическая характеристика, профилактические мероприятия.*

Denisov S.F. The prophylaxis of group criminality among young people

The article is devoted to crime coverage of criminological description of criminal active youth, to convicted persons on gang-generated crime. The article considers deformation of their moral and legal conscience. Necessity of holding prophylactic and individual prophylactic measures devoted to effective device to prevent crime and different antisocial behavior forms is grounded.

Key words: *youth, gang-generated crime, criminological description, prophylactic measures.*

Стаття надійшла до редакції 30.01.2011.